

AUKŠTASIS MOKSLAS IR STUDIJOS

Vaizduojamojo meno krypties studentų dispozicinės empatijos ir kūrybiškos asmenybės savybių sąsajos

Audra Balundė

Vystymosi psichologijos magistrantė
Lietuvos edukologijos universiteto
Ugdymo mokslų fakulteto
Psichologijos didaktikos katedra
Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius
El. paštas: audra.balunde@stud.leu.lt

Daiva Grakauskaitė-Karkockienė

Docentė socialinių mokslų (psichologijos) daktarė
Lietuvos edukologijos universiteto
Ugdymo mokslų fakulteto
Psichologijos didaktikos katedra
Studentų g. 39-328, LT-08106 Vilnius
El. paštas: daiva.karkockiene@leu.lt

Straipsnyje pristatomas vaizduojamojo meno krypties studentų dispozicinės empatijos ir kūrybiškos asmenybės savybių sąsajų tyrimas. Menininkai jautriau reaguoja į aplinką, o empatija suteikia jiems galimybę geriau įsijausti ir suprasti problemą. Tyrimo rezultatai parodė, kad, didėjant emocinio empatijos aspekto – asmeninio distreso – įverčiams, mažėja kūrybiškos asmenybės savybės – polinkio rizikuoti – įverčiai, o kūrybiškos asmenybės savybės – sudėtingumo – įverčiai mažėja. Kognityvaus empatijos aspekto įsivaizdavimo įverčiai statistiškai reikšmingai teigiamai koreliuoja su vaizduotės įverčiais.

Pagrindiniai žodžiai: vaizduojamojo meno studentai, dispozicinė empatija (kognityvi ir emocinė), kūrybiška asmenybė.

Įvadas

Dispozicinės empatijos samprata

Empatija apibrėžiama kaip gebėjimas suprasti kito asmens vidaus pasaulį, jo mintis ir jausmus (Walter, 2012). Dar tiksliau empatiją apibūdina Davis (1980), išplėtojęs *dispozicinės empatijos paradigmą*, kai integruojami emociniai ir kognityvūs empa-

tijos aspektai. Svarbūs yra Dabrovski (cit. pgl. Ackerman, 2009) darbai, sukurti remiantis darbu su menininkais ir gabiaisiais patirtimi. Jis pastebėjo, kad kai kurie žmonės jau ankstyvoje vaikystėje yra jautresni nei jų bendraamžiai. Jiems būdinga: jautrios reakcijos į aplinkos stimulus, emocionalumas, intelektualumas, laki vaizduotė, didelis psichomotorinis sujaudinimas. Ne-

įprastą reakciją į aplinkos stimulus autorius pavadino *padidėjusiu jaudrumu* (angl. *over excitability*). Jo nuomone, padidėjęs jaudrumas yra gabios asmenybės rodiklis. Plėtojant Dabrowskio (cit. pgl. Ackerman, 2009) padidėjusio jaudrumo idėją, būtų reikšminga paminėti Feist (1998) teiginį, kad jautrumas vidinėms emocijoms būsenoms menininkams būtinas reiškiant kūrybiškumą. Jų kūriniai, anot autoriaus, grįsti stipriais išgyvenimais.

Kūrybiškos asmenybės samprata

Naujausi kūrybiškumo tyrimai apima kur kas įvairesnius kūrybiškumo aspektus negu XX a. viduryje, kai, prasidėjęs kūrybiškumo tyrimų pikui, daugiausia dėmesio buvo skiriama kognityvaus kūrybiškumo aspektams tirti. Kūrybiškumo fenomenas šiuolaikinių tyrėjų yra itin plačiai apibrėžiamas ir nagrinėjamas įvairiais aspektais (Zhu, Zhang, 2011). Autorių nuomone, yra svarbūs du kūrybiškos asmenybės lygmenys: *individualusis* ir *socialinis*, pasireiškiantys atliekant įvairių veiklą. Pirmu atveju kūrybiškumas veikia naujus netradicinius gyvenimo problemų sprendimo būdus darbo ar kasdienėje aplinkoje, antruoju – kūrybiškumas gali būti naujų atradimų akstinas, taip pat reikšmingas analizuojant socialines problemas ir kuriant naujoviškus jų sprendimo metodus (Ishaq, 2006; McNiff, 2007).

Mokslininkai labai įvairiai apibrėžia kūrybišką asmenybę. Helson (1996) nuomone, ieškant bendrų, visa apimančių kūrybiškos asmenybės savybių, naudojami konceptualūs profesinių interesų, domėjimosi sričių, aplinkos, bruožų ir psichosocialinių motyvų žemėlapiai. Autorės manymu, daugiausia kūrybiškų žmonių yra tarp menininkų ir mokslininkų. Panašiai

teigia ir kiti autoriai (Charyton, Basham, Elliott, 2008; Helson, 1999; Ma, 2009; Sapranavičiūtė, Perminas, Šinkariova, 2010) ir mini, kad kūrybiškumo raiška skiriasi pagal veiklos sritis: meno, mokslo, taip pat kasdienio kūrybiškumo. Nustatyta (Helson, 1996), kad skiriasi įvairių meno ir mokslo sričių asmenybių savybės. Kūrybiški tiriamieji domėjosi idėjomis, simboliais ir pasižymėjo nepriklausomybe, aukštais siekiais. Pastebėta, kad kūrybiški asmenys labiau orientuoti į save nei į kitus, turi bendravimo sunkumų, myli savo darbą. Sapranavičiūtės ir kt. (2010) teigimu, pagal veiklos specifiką skiriasi kūrybiškos asmenybės savybės, dėl to autoriams iki šiol nepavyksta konkrečiai apibrėžti kūrybiškos asmenybės sąvokos ir išskirti bendrų jos savybių.

Chavez-Eakle, Lara, Cruz (2006) tyrimai parodė, kad kūrybiškiems menininkams ir mokslininkams būdinga:

- ***aukštas tiriamojo jaudrumo lygis*** (angl. *exploratory excitability*). Susidūrę su naujomis situacijomis, jie yra linkę stebėti ir tirti;
- ***draša rizikuoti*** (angl. *law harm avoidance*). Susidūrus su nežinomybe, neapibrėžtumu, pastebimas optimizmas, nėra baimės ir nuovargio;
- ***atkaklumas*** (angl. *high persistence*). Intensyviai siekiama tikslų, toleruojamos nepalankios situacijos, neapibrėžtumas;
- ***kryptingumas*** (angl. *self – directedness*). Būdingas atsakingumas, savęs priėmimas, orientacija į tikslą. Sprendžiant problemas išnaudojami visi įmanomi šaltiniai;
- ***polinkis bendradarbiauti*** (angl. *co-operativeness*). Pasireiškia empatija

bei tolerancijos ir sąmoningumo integracija.

Autoriai nustatė, kad išvardytos savybės buvo susijusios su aukštais kūrybiškumo įverčiais ir reikšmingais kūrybiniais pasiekimais realiame gyvenime.

Apibendrinus įvairių autorių tyrimus, galima teigti, kad *kūrybinga asmenybė* yra jautri, drįstanti rizikuoti, atkakliai siekianti tikslo, linkusi bendradarbiauti, smalsi, išsiskirianti vaizduote, nebijanti iššūkių.

Šiame tyrime buvo remtasi Davis (1980) dispozinės empatijos paradigma ir kūrybiškos asmenybės savybių pateiktu modeliu (Туник, 2003). Empatijos konstrukta apima perspektyvos suvokimas, empatinis įsijautimas, asmeninis distresas ir įsivaizdavimas. Kūrybiškai asmenybei būdingas polinkis rizikuoti, sudėtingų situacijų toleravimas, smalsumas ir laki vaizduotė.

Kūrybiškumo ir empatijos tyrimai

Kūrybiškumo ir empatijos sąsajos tiek pasaulio, tiek Lietuvos mokslininkų darbuose yra retai tiriamos, palyginti su kūrybiškumo ir empatijos tyrimų atskirai gausa. Yaniv (2012) nuomone, atliktų tyrimų rezultatai yra prieštaringi. Taip yra todėl, kad taikomi skirtingi tyrimo metodai ir tiriami skirtingų empatijos ir kūrybiškumo aspektų ryšiai. Dėl šios priežasties trūksta duomenų, kad juos būtų galima susisteminti ir išvelgti konkrečius šių reiškinių sąsajų dėsningumus. Todėl užsienio tyrėjų darbuose vis dažniau tiriamos kūrybiškumo ir empatijos sąsajos, išvelgiama praktinė tokių tyrimų nauda. Catterall (2011) analizuoja kūrybinės veiklos įtakos meno krypties studentų empatijai prielaidas. Autoriaus manymu, kūrybiškumas ir empatija susiję su kasdieniais kuriančio menininko

veiksmis. Mąstydamas apie savo būsimą kūrinį, asmuo pasitelkia vaizduotę ir stengiasi suvokti du esminius dalykus:

- *Kokią emociją išraišką atspindės jo kūrinys?* Ypač jei reikia pavaizduoti gyvus objektus (žmones ar jų santykius), veido išraiškas, mimiką. Menininkas turi įsijausti į siekiamo pavaizduoti objekto vidinę būseną, kad galėtų kuo tiksliau perteikti tai būsimame kūrinyje.
- *Ką jaus ir kaip suvoks jo kūrinį stebėtojai (žiūrovai, kritikai)?* Ar jų suvokimas bus artimas menininko suvokimui? Ar pasirinktomis meninės raiškos priemonėmis pavyko perteikti pirminę idėją, mintį, žinutę, ar pavyko sukelti tam tikras emocijas, jausmus. Atkreipiamas dėmesys ir į sukurto objekto ir meno stebėtojo ryšio, kuriam užmegzti reikalingi išstbulinti menininko empatiniai gebėjimai, autentiškumo problemą.

Autorius kelia prielaidą, kad jei menininko kūrybinei veiklai reikia empatinių gebėjimų, tikėtina, kad ir kasdien bendraudamas su žmonėmis jis bus empatiškas (Catterall, 2011). Maža to, galima tikėtis, kad empatiškas menininkas sukurs įtaigensnius kūrinius, turinčius didesnę emocijų poveikį.

Mohrman ir kt. (2001) nustatė, kad aukštesnius kognityvios empatijos aspekto perspektyvos suvokimo įverčius gavę asmenys buvo linkę kurti kitiems naudingas idėjas. Carlozzi ir kt. (1995) pabrėžia emocijų empatijos aspekto svarbą. Autoriai teigia, kad kūrybiška asmenybė yra jautri viskam, kas vyksta aplink ją, ir geba tiksliau suprasti aplinkinių jausmus ir emocijas.

Ishaq (2006) atlikti kūrybiškumo ir empatijos sąsajų ir ugdymo tyrimai yra

aktualūs bei naudingi ne tik moksliniu, bet ir socialiniu požiūriu. Pasak autoriaus, jeigu kūrybinga asmenybė yra dar ir empatiška, jos mąstymas, veikla ir kūrybos rezultatai turės didesnę teigiamą įtaką visuomenės nariams. Tai gali būti aktualu ir sprendžiant įvairias problemas, taip pat etninės nesantaikos, nes, ugdant kūrybiškumą (divergentinį mąstymą) ir empatiją, tikėtini mąstymo, suvokimo, o vėliau ir elgesio pokyčiai. Panašias idėjas pateikia ir McNiff (2007), kuris kūrybiškumo ir empatijos sąsajas analizavo humanistinės paradigmos požiūriu. Jo teigimu, šių fenomenų sąveika yra svarbi sprendžiant opias visuomenės problemas. Alligood (1991) tyrė minėtų konstruktyvų sąsajų skirtumus tarp dviejų amžiaus grupių: 18–60 metų tiriamųjų grupėje nustatytas teigiamas empatijos ir kūrybiškumo ryšys; 61–92 metų grupėje – neigiamas ryšys. Carlozzi ir kt. (1995) nustatė, kad yra teigiamas empatijos (emocinio jautrumo elemento) ir kūrybiškumo ryšys. Šių autorių nuomone, kūrybiški asmenys yra empatiškesni nei tie, kurie yra mažiau kūrybiški. Kūrybiškiems žmonėms būdingas jautrumas skatina reaguoti į aplinkos stimulus ir gali lemti gebėjimą įsijausti į kitų žmonių emocijas. Šokio meno atstovus tyrusi Kalliopuska (1989), palyginusi baleto šokėjų ir kontrolinės grupės emocinio empatijos elemento ir kūrybinio mąstymo įverčius, pažymėjo, kad baleto šokėjų įverčiai buvo reikšmingai didesni nei kontrolinės grupės. Karimi ir Kumar (2012) nustatė teigiamą empatijos ir kūrybinio mąstymo ryšį. Tiriamieji, kurių kūrybinio mąstymo testų įverčiai buvo didesni, gavo ir didesnius empatijos testo įverčius. Šių autorių tyrimas taip pat atskleidė empatijos, kūrybinio mąstymo ir

savęs pažinimo sąsajas. Leung (2009) tyrė būsimumus socialinius darbuotojus ir aptiko empatijos ir kūrybinio mąstymo parametrų sąsajų skirtumų. Autorius nustatė neigiamas divergentinio mąstymo parametro – originalumo ir empatijos – sąsajas bei teigiamas divergentinio mąstymo parametro – detalumo ir empatijos – sąsajas. Chavez-Eakle ir kt. (2006) nustatė, kad dideli tiriamųjų kūrybiškumo įverčiai ir kūrybiniai pasiekimai buvo susiję su vienu iš kūrybiškos asmenybės bruožų – aukštu bendradarbiavimo lygiu, kuris, autorių teigimu, pasireiškia empatija bei tolerancijos ir sąmoningumo integracija.

Kūrybiškų asmenybių tema yra plačiai tiriama ir ieškoma įvairių jos ypatumų bei kitų psichologinių konstruktyvų sąsajų, tačiau mažai dėmesio skiriama kūrybiškos asmenybės ir empatijos sąsajoms tirti (Alligood, 1991; Brijūnaitė, 2010; Carlozzi ir kt., 1995; Yaniv, 2012; Karimi, Kumar, 2012).

Apibendrinus galima teigti, kad kūrybiškos asmenybės ir empatijos (kognityvios ir emocinės) sąsajų tyrimų tiek Lietuvos, tiek užsienio tyrėjų darbuose yra labai nedaug. Užsienio autorių darbuose daugelis kūrybiškumo ir empatijos tyrimų atlikti bendroje populiacijoje (ne menininkų), o Lietuvoje tokių tyrimų beveik nėra. Todėl šiame straipsnyje suformuluota *mokslinė problema* skirta meninio profilio studentų empatijos ir asmenybės kūrybiškumo aspektams nagrinėti. Į tai atsižvelgus, *tyrimo objektu* buvo pasirinkta tirti būsimumų menininkų empatijos ir kūrybiškumo sąsajų ypatumus.

Tyrimo *tikslas* – nustatyti meninio profilio studentų *dispozicinės empatijos* (Davis, 1980) ir *kūrybiškos asmenybės savybių* sąsajas (Туник, 2003).

Tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti vaizduojamojo meno krypties studentų kūrybiškumo ir emociinės empatijos ypatumų sąsajas.
2. Nustatyti būsimų menininkų kūrybiškumo ir kognityvios empatijos sąsajas.
3. Išanalizuoti merginų ir vaikinių galimus empatijos įverčių skirtumus.

Metodika

Tyrimo dalyviai

Tyrimė dalyvavo 117 I–IV kurso studentų iš dviejų aukštųjų mokyklų: universiteto – 30,8 proc. (N = 36) studentų ir kolegijos – 69,2 proc. (N = 81) studentų. Tiriamųjų amžius nuo 18 iki 32 metų (M = 21,4; SD = 2,35). Tyrimė dalyvavo 61,5 proc. (N = 72) merginų ir 38,5 proc. (N = 45) vaikinių. Tiriamieji atstovauja 11 meninio profilio specialybių (1 pav.).

Tyrimo eiga

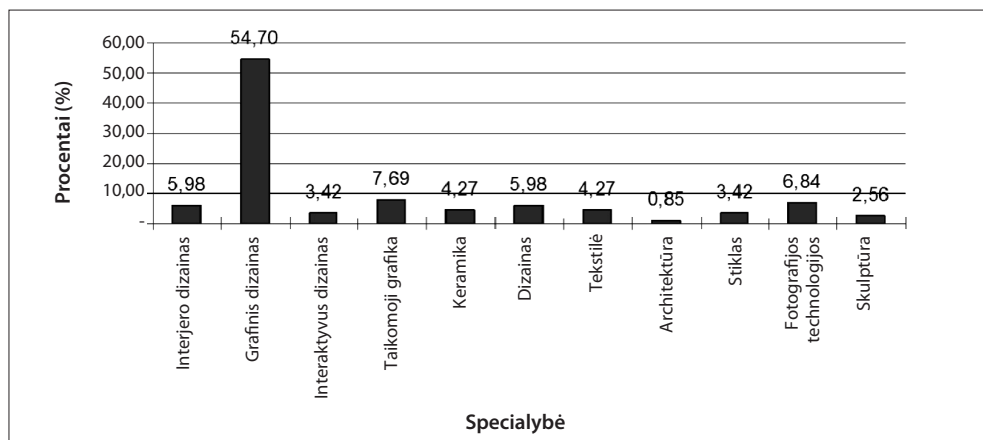
Tyrimas atliktas dviejose Lietuvos aukštosiose vaizduojamojo meno krypties studentus ugdančiose mokyklose: universite-

te ir kolegijoje. Taikyta tikslinė tiriamųjų atranka ir anketinės apklausos būdas.

Įvertinimo priemonės

1. *Tarpasmeninio reaktyvumo indekso skalė* (angl. *Interpersonal Reactivity index* – IRI, Davis, 1980). Skalė skirta dviem empatijos aspektams – emociniam ir kognityviam – įvertinti. Ji padalyta į 4 subskales: perspektyvos suvokimo, įsivaizdavimo, empatinio įsijautimo, asmeninio distreso. Perspektyvos suvokimo ir įsivaizdavimo subskalės apima kognityvų, o emocinio įsijautimo ir asmeninio distreso – emocijų empatijos aspektą. Klausimyną sudaro 28 teiginiai (kiekvienai subskalei tenka po 7 teiginius). Tyrimo dalyvių prašoma 5 balų Likerto tipo skalėje nurodyti, kiek stipriai, jų nuomone, nurodyti teiginiai yra jiems būdingi. Skalės įverčiai nusako tam tikrą daugumą ryškia tiriamojo savybę.

Buvo gautas autoriaus leidimas versti ir naudoti skalę šiame tyrime. Skalės patikimumo rodikliai (Cronbacho alpha): perspektyvos suvokimo – 0,590, įsivaizdavimo – 0,725, empatinio įsijautimo – 0,702 ir asmeninio distreso – 0,723.

1 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal studijuojamą specialybę

2. *Kūrybiškos asmenybės charakteristikų įvertinimo klausimynas* (rus. *Тест личных творческих характеристик* – Туник, 2003) – modifikuotas Williams (1980) metodikos variantas, skirtas kūrybiškos asmenybės charakteristikoms įvertinti ir yra padalyta į 4 subskales: smalsumo, vaizduotės, sudėtingumo ir polinkio rizikuoti. Klausimyną sudaro 50 teiginių, iš jų smalsumo subskalė apima 12, vaizduotės – 12, sudėtingumo – 13 ir polinkio rizikuoti – 13 teiginių. Tyrimo dalyvių prašoma 4 balų Likerto tipo skalėje nurodyti, kiek stipriai, jų nuomone, nurodyti teiginiai yra jiems būdingi. Skalės įverčiai nusako tam tikrą daugumą ryškia tiriamojo savybę.

Skalės patikimumo rodikliai (Cronbacho alpha): smalsumo – 0,639, vaizduotės – 0,639, sudėtingumo – 0,745 ir polinkio rizikuoti – 0,594.

Kūrybiškos asmenybės ir empatijos metodikų statistiniai duomenys pateikiami 1 lentelėje.

3. *Bendrų duomenų anketa*. Šiam tyrimui buvo parengta bendrų duomenų anke-

ta. Klausimai skirti įvairiems demografiniams duomenims sužinoti.

Rezultatų apdorojimas

Statistinė tyrimo duomenų apdorojimo analizė atlikta SPSS 17.0 programa. Kūrybiškos asmenybės savybių subskalių skirstinys statistiškai reikšmingai skiriasi nuo normaliojo ($p < 0,05$), o empatijos subskalės atitinka normalaus pasiskirstymo dėsnį ($p > 0,05$). Todėl empatijos subskalėms palyginti taikyti parametriniai kriterijai: Studento (t) kriterijus – dviem nepriklausomoms imtims palyginti. Spearmano koreliacijos koeficientas (r), nes kūrybiškos asmenybės subskalių įverčiai nėra išsidėstę pagal normalųjį skirstinį.

Rezultatai

Kūrybiškumo ir emocinės empatijos ypatumų sąsajos

Kelta prielaida, kad yra teigiamos studentų kūrybiškos asmenybės savybių (polinkio rizikuoti, smalsumo, sudėtingumo, vaiz-

1 lentelė. *Kūrybiškos asmenybės ir empatijos metodikų subskalių statistinis aprašymas*

Subskalės	N	Min.	Maks.	Vidurkis (M)	SD
Kūrybiškos asmenybės					
Smalsumas	117	3	24	17,44	3,621
Vaizduotė	117	7	22	15,75	3,459
Sudėtingumas	117	-2	22	15,36	4,779
Polinkis rizikuoti	117	1	22	15,00	3,758
Empatijos					
Perspektyvos suvokimas	117	1	4	2,40	0,491
Įsivaizdavimas	117	1	4	2,63	0,696
Empatinis įsijautimas	117	0	4	2,47	0,620
Asmeninis distresas	117	0	4	1,75	0,709

N – tiriamųjų skaičius

SD – standartinis nuokrypis

2 lentelė. Kūrybiškos asmenybės savybių ir emocinės empatijos subskalių įverčių koreliacijų koeficientai (Spearmano, r koreliacija)

Empatijos subskalės	Kūrybiškos asmenybės savybių subskalės	Polinkis rizikuoti	Smalsumas	Sudėtingumas	Vaizduotė
Empatinis įsijautimas	r	-0,006	0,094	0,058	0,030
	p reikšmė	0,953	0,311	0,538	0,750
Asmeninis distresas	r	-0,218	-0,154	-0,257	-0,105
	p reikšmė	0,018*	0,098	0,005*	0,262

* – $p < 0.05$

duotės) ir emocinių empatijos aspektų (empatinio įsijautimo ir asmeninio distreso) sąsajos. Prielaidai patikrinti taikyta Spearmano koreliacija (2 lentelė). Statistiškai reikšmingų ($p > 0,05$) kūrybiškos asmenybės savybių – polinkio rizikuoti, smalsumo, sudėtingumo, vaizduotės – ir emocinės empatijos elemento – empatinio įsijautimo – sąsajų nebuvo aptikta.

Kaip matoma iš antros lentelės, nustatyta, kad kūrybiškos asmenybės savybė – polinkis rizikuoti – statistiškai reikšmingai neigiamai susijusi su emociniu empatijos elementu – asmeniniu distresu ($r = -0,218$, kai $p < 0,05$). Mažėjant polinkio rizikuoti įverčiams, didėja asmeninio distreso įverčiai ir, atvirkščiai. Taip pat nustatyta, kad kūrybiškos asmenybės savybės sudėtin-

gumas statistiškai reikšmingai neigiamai koreliuoja su emociniu empatijos aspektu – asmeniniu distresu ($r = -0,257$, kai $p < 0,05$). Mažėjant sudėtingumo įverčiams, didėja asmeninio distreso įverčiai ir, atvirkščiai.

Kūrybiškumo ir kognityvios empatijos ypatumų sąsajos

Būsimų menininkų kūrybiškos asmenybės savybių ir kognityvios empatijos ypatumų sąsajų tyrimo rezultatai pateikiami 3 lentelėje. Tikėtasi, kad yra teigiama studentų kūrybiškos asmenybės savybės – vaizduotės – ir kognityvaus empatijos elemento – įsivaizdavimo sąsaja.

Nustatyta (3 lentelė), kad vaizduotės įverčiai statistiškai reikšmingai tei-

3 lentelė. Kūrybiškos asmenybės savybių ir kognityvios empatijos subskalių įverčių koreliacijų koeficientai (Spearmano, r koreliacija)

Empatijos subskalės	Kūrybiškos asmenybės savybių subskalės	Polinkis rizikuoti	Smalsumas	Sudėtingumas	Vaizduotė
Perspektyvos suvokimas	r	0,031	0,170	0,122	0,168
	p reikšmė	0,742	0,067	0,191	0,071
Įsivaizdavimas	r	0,131	0,209	0,145	0,365
	p reikšmė	0,159	0,024*	0,118	0,000*

giamai susiję su įsivaizdavimo įverčiais ($r = 0,365$, kai $p < 0,05$). Didėjant vaizduotės įverčiams, didėja ir įsivaizdavimo įverčiai. Statistiškai reikšmingų kūrybiškos asmenybės savybių (polinkio rizikuoti, smalsumo, sudėtingumo, vaizduotės) ir kognityvaus empatijos aspekto – perspektyvos suvokimo – sąsajų nenustatyta.

Vaikinų ir merginų empatijos įverčių palyginimas

Tyrimo metu buvo siekta patikrinti prielaidą, ar merginų empatijos įverčiai didesni nei vaikinų. Empatijos įverčiams palyginti taikytas Studento (t) testas (4 lentelė).

Kaip matyti iš 4 lentelės, nustatyta, kad merginų emocinės empatijos aspektų įverčiai didesni nei vaikinų: merginų emocinio empatijos elemento – empatinio įsijautimo – įverčiai didesni nei vaikinų (merginų imties $M = 2,58$, vaikinų imties $M = 2,31$, kai $p < 0,05$); merginų emocinio empatijos elemento – asmeninio distreso – įverčiai didesni už vaikinų (merginų imties $M = 1,86$, vaikinų imties $M = 1,57$, kai

$p < 0,05$); statistiškai reikšmingų skirtumų tarp merginų ir vaikinų kognityvios empatijos aspektų – perspektyvos suvokimo ir įsivaizdavimo – įverčių nenustatyta.

Rezultatų aptarimas

Įvairūs autoriai teigia, kad kūrybiškai asmenybei yra būdinga emocionalumas, jautrumas aplinkos stimulams, gilūs emociniai išgyvenimai (Carlozzi ir kt., 1995; Chavez-Eakle ir kt., 2006; Csikszentmihalyi, 1996; Dabrowski, cit. pgl. Ackerman, 2009; Feist, 1998). Anot Carlozzi ir kt. (1995), kūrybiškų asmenų jautrumas skatina reaguoti į aplinkos stimulus ir gali lemti gebėjimą įsijausti į kitų žmonių emocijas. Remiantis šiais teiginiais, kelta prielaida, kad yra teigiamų studentų kūrybiškos asmenybės savybių ir emocinių empatijos aspektų sąsajų, tačiau nepatikta statistiškai reikšmingų kūrybiškos asmenybės savybių – polinkio rizikuoti, smalsumo, sudėtingumo, vaizduotės – ir emocinės empatijos elemento – empatinio įsijautimo sąsajų ($p > 0,05$). Kelta prielai-

4 lentelė. Vaikinų ir merginų empatijos įverčių palyginimas (Studento, t testas)

Empatijos subskalės	Lytis	N	Vidurkis (M)	SD	Levino testas		t reikšmė	p reikšmė
					F reikšmė	p reikšmė		
Perspektyvos suvokimas	Mergina	72	2,43	0,486	0,162	0,688	0,989	0,325
	Vaikinas	45	2,34	0,499				
Įsivaizdavimas	Mergina	72	2,68	0,691	0,151	0,698	1,002	0,319
	Vaikinas	45	2,55	0,702				
Empatinis įsijautimas	Mergina	72	2,58	0,616	0,016	0,899	2,349	0,021*
	Vaikinas	45	2,31	0,594				
Asmeninis distresas	Mergina	72	1,86	0,713	0,083	0,744	2,129	0,035*
	Vaikinas	45	1,57	0,673				

* – $p < 0,05$

da nepasitvirtino. Gauti priešingi nei tikėtasi rezultatai, prieštaraujantys Carlozzi ir kt. (1995) gautiems duomenims. Tyrėjai nustatė, kad yra teigiamas emocinės empatijos ir kūrybiškumo ryšys. Šių autorių nuomone, kūrybiški asmenys yra empatiškesni nei tie, kurių kūrybiškumo įverčiai buvo maži. Kalliopuska (1989) tyrimas taip pat atskleidžia tam tikras emocinės empatijos ir kūrybiškumo ryšių tendencijas. Menininkų empatijos ir kūrybiškumo įverčiai buvo didesni nei kontrolinės grupės tiriamųjų. Šiame tyrime tikėtina, kad vaizduojamojo meno krypties studentams emocinis empatijos aspektas – empatinis įsijautimas – nėra kūrybiškumo raiškai būtina prielaida. Tai neturėtų reikšti, kad menininkas nesugeba įsijausti ar išreikšti emocijų – tiesiog jų darbo veikla gali būti grįsta labiau kognityviais empatijos aspektais. Kaip teigia Csikszentmihalyi (1996), menininkams gali būti būdingi du skirtingi savybių poliai. Tikėtina, kad šio tyrimo metu atskleista, jog būtent kognityvus aspektas labiau vyravo jų empatijos raiškoje.

Kaip minėta, nustatyta, kad kūrybiškos asmenybės savybių – polinkio rizikuoti ir sudėtingumo – įverčiams didėjant (atitinkamai $r = -0,218$ ir $r = -0,257$, kai $p < 0,05$), mažėja emocinio empatijos aspekto – asmeninio distreso – įverčiai. Nors ir nepavyko rasti rezultatą patvirtinančių tyrimų, tačiau nustatytos sąsajos pakankamai logiškos. Remiantis įvairių autorių (Chavez-Eakle ir kt., 2006; Csikszentmihalyi, 1996; Sheldon, 1995; Туник, 2003) požiūriais, kad menininkai linkę rizikuoti, sudėtingai mąstyti, veikti neapibrėžtomis sąlygomis, atrasti naujų, kitų nepastebėtų aspektų aplinkoje, tikėtina, kad pernelyg didelis emocinis įsijautimas į situacijas gali trukdyti veikti pagal jiems būdingą modelį.

Mokslinėje literatūroje taip pat pateikiama duomenų apie kūrybiškiems asmenims būdingą lakią vaizduotę, polinkį fantazuoti (Csikszentmihalyi, 1996; Perez-Fabello ir Campos, 2011). Perez-Fabello ir Campos (2011) tyrimas atskleidė, kad, kylant vaizduotės įverčiams, didėja ir kūrybinės patirties subskalės įverčiai. Taip pat minėtina, kad dideli vaizduojamojo meno studentų vaizduotės įverčiai siejosi su didesniais kūrybinės veiklos pasiekimais (Perez-Fabello, Campos, Gomez-Juncal, 2007). Kelta hipotezė, kad yra tikėtinos teigiamos studentų kūrybiškos asmenybės savybės – vaizduotės – ir kognityvus empatijos elemento – įsivaizdavimo sąsajos, pasitvirtino. Nustatyta, kad vaizduotės įverčiai statistiškai reikšmingai teigiamai koreliuoja su įsivaizdavimo įverčiais ($r = 0,365$, kai $p < 0,05$). Didėjant vaizduotės įverčiams, didėja ir įsivaizdavimo įverčiai. Davis (1980) teigimu, kognityvus empatijos elementas – įsivaizdavimas – rodo gebėjimą mintimis ir jausmais patirti įsivaizduojamus jausmus. O vaizduotė (Туник, 2003) rodo menininko gebėjimą kurti vaizdinius, įsivaizduoti tai, ko niekada nebuvo, pasikliauti intuicija, peržengti realaus pasaulio ribas.

Apibendrinant galima teigti, kad emocinis įsijautimas, kuris, remiantis autorių (Carlozzi ir kt., 1995; Chavez-Eakle ir kt., 2006; Csikszentmihalyi, 1996; Dabrowski, cit. pgl. Ackerman, 2009; Feist, 1998) teiginiais, turėtų būti svarbus kūrybiškumo veiksnys, šioje imtyje nėra ryškiausia kūrybiškos asmenybės savybė. Tačiau išryškėjo kognityvių empatijos aspektų sąsaja su kūrybiškumu.

Nustatyta, kad bendros populiacijos tyrimuose tiek emocijų (Davis, 1980), tiek kognityvių (Davis, Hull, Young, War-

ren, 1987; Fields, Mahan, Tillman, Harris, Maxwell, Hojat, 2011) empatijos elementų moterų įverčiai būna didesni nei vyrų. Remiantis šiais duomenimis, kelta prielaida, kad ir vaizduojamojo meno krypties studentų merginų empatijos įverčiai bus didesni nei vaikinų. Nustatyta, kad: merginų emocinio empatijos elemento – empatinio įsijautimo – įverčiai didesni nei vaikinų (merginų imties $M = 2,58$, vaikinų imties $M = 2,31$, kai $p < 0,05$); merginų emocinio empatijos elemento – asmeninio distreso – įverčiai didesni nei vaikinų (merginų imties $M = 1,86$, vaikinų imties $M = 1,57$, kai $p < 0,05$); statistiškai reikšmingų skirtumų tarp merginų ir vaikinų kognityvios empatijos elementų – perspektyvos suvokimo ir įsivaizdavimo įverčių – ($p > 0,05$) nenustatyta. Hipotezė iš dalies pasitvirtino. Remiantis gautais rezultatais, galima teigti, kad merginų menininkų emocinės empatijos elementų įverčiai statistiškai reikšmingai nesiskiria nuo nagrinėjamos imties vaikinų įverčių. Šis aspektas sietinas su tam tikros bendros veiklos ypatumais, kurie vienija vaikinų ir merginų kognityvios empatijos raišką.

Tyrimo ribotumai ir tolesnių tyrimų rekomendacijos. Kūrybiškos asmenybės ir empatijos (kognityvios ir emocinės) sąsajų tyrimų yra labai nedaug, ypač vaizduojamojo meno atstovų imtyje. Todėl ateityje reikėtų atlikti tyrimus su įvairesnių meninio profilio specialybių studentais. Taip pat būtų tikslinga patyrinėti ir kitus menininkų kūrybiškumo aspektus (ne tik asmenybės) ir pasirinkti įvairesnes tyrimo metodikas.

Išvados

1. Meninio profilio studentų empatijos ypatumai iki šiol nebuvo išsamiau tirti. Todėl šio tyrimo rezultatai, kurie paro-

dė, kad vaizduojamojo meno krypties studentams būdingesnė kognityvios nei emocinės empatijos raiška, gali būti reikšmingi ne tik siekiant paskatinti tolesnius tyrimus, bet ir praktiniu požiūriu. Negausūs panašių tyrimų rezultatai rodo, kad didesnius kognityvios empatijos įverčius gavę asmenys yra linkę kurti kitiems naudingas idėjas. Tad, atsižvelgus į šiuos tyrimo rezultatus, būtų galima įvairiais būdais (specialiomis programomis ar naudojant tam tinkamus dėstymo metodus) skatinti būsimų menininkų kognityvią empatiją.

2. Pastaraisiais metais pastebimai didėja susidomėjimas tiek emociniais, tiek kognityviais empatijos tyrimų aspektais. Todėl, remiantis dispozicinės empatijos paradigma, buvo siekiama nustatyti, kaip kognityvios ir emocinės empatijos konstruktai susiję su kūrybiškos asmenybės savybėmis. Atskleista, kad, mažėjant kūrybiškos asmenybės savybės – polinkio rizikuoti – įverčiams, didėja emocinio empatijos aspekto – asmeninio distreso – įverčiai. Taip pat nustatyta, kad, mažėjant kūrybiškos asmenybės savybės – sudėtingumo – įverčiams, didėja emocinio empatijos aspekto – asmeninio distreso – įverčiai. Kūrybiškos asmenybės savybės – vaizduotės – įverčiai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su kognityvaus empatijos aspekto – įsivaizdavimo – įverčiais. Tai leidžia daryti prielaidą, kad kūrybiški asmenys, rizikingomis kūrybos situacijomis nepatiria stipraus asmeninio distreso, todėl gali veikti produktyviau nei asmenys, patiriantys asmeninį distresą. O vaizduote išsiskiriantiems kūrybiškiems tiriamiesiems būdingesnė kognityvi empatija. Šios tyrimo metu nustatytos sąsajos lei-

džia numatyti tolesnių tyrimų ir galimų mokymo ir ugdymo programų kryptis.

3. Merginų ir vaikinų kūrybiškumo bei kognityvios ir emocinės empatijos skirtumai yra menkai tirti. Šio tyrimo metu buvo nustatyti merginų ir vaikinų empatijos įverčių skirtumai. Merginų emocinių empatijos elementų – empatinio įsijautimo ir asmeninio distreso – įverčiai, kaip ir tikėtasi, yra

didesni nei vaikinų. Tai patvirtina ir kitų tyrimų autorių nuomonę, kad kūrybiška asmenybė yra jautri viskam, kas vyksta aplink ją, ir geba tiksliau suprasti aplinkinių jausmus ir emocijas, o tai, kaip teigiama, būdingiau moteriškos lyties atstovėms. Kognityvios empatijos elementų – perspektyvos suvokimo ir įsivaizdavimo – vaikinų ir merginų įverčiai nesiskiria.

LITERATŪRA

Ackerman, C. M. (2009). The essential elements of Dabrowski's theory of positive disintegration and how they are connected. *Roepers Review*, Vol. 31, p. 81–95.

Alligood, M. R. (1991). Testing Rogers's theory of accelerating change: the relationships among creativity, actualization, and empathy in persons 18 to 92 years of age. *Western Journal of Nursing Research*, Vol. 13, p. 84–96.

Brijūnaitė, O. (2010). *Meninio profilio ir socialinių mokslų studentų asmenybės kūrybiškumo ir empatijos ypatumų sąsajos*. Bakalauro darbas. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, Psichologijos mokytojų katedra.

Carlozzi, A. F., Bull, K. S.; Eells, G. T.; Hurlburt, J. D. (1995). Empathy as related to creativity, dogmatism, and expressiveness. *The Journal of psychology*, Vol. 129 (4), p. 365–373.

Catterall, J. S. (2011). A neuroscience of art and human empathy: aligning behavioral and brain imaging evidence [žiūrėta 2013–03–20]. Prieiga per internetą: <<http://www.croc-lab.org/uploads/7/9/9/8/7998314/neuroscience-art-empathy.1.2.pdf>>.

Charyton, C.; Basham, K. M.; Elliott, J. O. (2008). Examining gender with general creativity and preferences for creative persons in college students within the sciences and the arts. *Journal of Creative Behavior*, Vol. 42 (3), p. 216–222.

Chavez-Eakle, R. A.; Lara, M. C.; Cruz, C. (2006). Personality: a possible bridge between creativity and psychopathology? *Creativity Research Journal*, Vol. 18 (1), p. 27–38.

Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: flow and the psychology of discovery and invention*. New York: Harper Collins.

Davis, M. H. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, Vol. 10, p. 85.

Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 44, p. 113–126.

Davis, M. H.; Hull, J. G.; Young, R. D.; Warren, G. G. (1987). Emotional reactions to dramatic film stimuli: the influence of cognitive and emotional empathy. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 52, p. 126–133.

Feist, G. J. (1998). A meta-analysis of personality in scientific and artistic creativity. *Personality and Social Psychology Review*, Vol. 2 (4), p. 290–309.

Fields, S. K.; Mahan, P.; Tillman, P.; Harris, J.; Maxwell, K.; Hojat, M. (2011). Measuring empathy in healthcare profession students using the Jefferson scale of physician empathy: health provider – student version. *Journal of Interprofessional Care*, Vol. 25, p. 287–293.

Helson, R. (1996). In search of the creative Personality. *Creativity Research Journal*, Vol. 9 (4), p. 295–306.

Helson, R. (1999). A longitudinal study of creative personality in women. *Creativity Research Journal*, Vol. 12 (2), p. 89–101.

Ishaq, A. (2006). Development of children's creativity to foster Pace. *Medicine and Creativity*, Vol. 368, p. 26–27.

Yaniv, D. (2012). Dynamics of creativity and empathy in role reversal: contributions from neuroscience. *Review of General Psychology*, Vol. 16 (1), p. 70–77.

Kalliopuska, M. (1989). Empathy, self-esteem and creativity among junior ballet dancers. *Perceptual and Motor Skills*, Vol. 69, p. 1227–1234.

Karimi, A.; Kumar, V. (2012). The relationship between creative thinking and empathy with self – awareness in high school. *Indian Streams Research Journal*, Vol. 2 (8), p. 1–6.

Leung, C. F. S. (2009). A study of the relationship between creativity and fieldwork performance of social work students [Žiūrėta 2013–03–11]. Prieiga per internetą: <<https://ira.le.ac.uk/handle/2381/7887>>.

Ma, H. H. (2009). The effect size of variables associated with creativity: a meta – analysis. *Creativity Research Journal*, Vol. 21 (1), p. 30–42.

McNiff, S. (2007). Empathy with the shadow: engaging and transforming difficulties through art. *Journal of Humanistic Psychology*, Vol. 47, p. 392–399.

Mohrman, S. A.; Gibson, C. B.; Mohrman, A. M. (2001). Doing research that is useful to practice: A model and empirical exploration. *Academy of Management Journal*, Vol. 44, p. 357–375.

Perez-Fabello, M. J.; Campos, A.; Gomez-Juncal, R. (2007). Visual imagine capacity and imagery control in the fine art students. *Perceptual and Motor Skills*, Vol. 104 (3), p. 815–822.

Perez-Fabello, M. J.; Campos, A. (2011). Dissociative experiences and creativity in fine arts students. *Creativity Research Journal*, Vol. 23 (1), p. 38–41.

Sapranavičiūtė, L.; Perminas, A.; Šinkariova, L. (2010). Meninio ir socialinio profilio studentų kūrybiškumo ir asmenybės bruožų palyginimas. *Socialinių mokslų studijos*, Nr. 3 (7), p. 97–114.

Sheldon, M. K. (1995). Creativity and goal conflict. *Creativity Research Journal*, Vol. 8 (3), p. 299–306.

Walter, H. (2012). Social cognitive neuroscience of empathy: concepts, circuits, and genes. *Emotion Review*, Vol. 4 (1), p. 9–17.

Туник, Е. Е. (2003). *Модифицированные креативные тесты Вильямса*. Санкт-Петербург: Речь.

Zhu, C.; Zhang, L. F. (2011). Thinking styles and conceptions of creativity among university Students. *Educational Psychology*, Vol. 31 (3), p. 361–375.

DISPOSITIONAL EMPATHY AND CREATIVE PERSONALITY TRAITS OF VISUAL ARTS STUDENTS

Audra Balundė, Daiva Grakauskaitė-Karkockienė

S u m m a r y

The aim of this research was to establish the linkage of a creative personality of students of visual arts and cognitive and emotional empathy and whether the assessment of empathy is related to the gender. 1st–4th year students of two art profile higher schools participated in the research, their age was 18–32 years. The traits of a creative personality were evaluated in accordance with the “Questionnaire on assessment of characteristics of a creative personality” (Туник Е. Е., 2003). The cognitive and emotional aspects of empathy were evaluated on the basis of the “Interpersonal reactivity index” questionnaire (Davis M. H., 1983). The instrument consists of four seven-item subscales: the perspective-taking scale, contains items which assess spontaneous attempts to adopt the perspectives of other people. Items on the fantasy scale measure the tendency to identify with characters from movies, novels, plays and other fictional situations. The empathic

concern scale inquires about respondents’ feelings of warmth, compassion, and concern for others, while the personal distress scale measures the personal feelings of anxiety and discomfort which result from observing another’s negative experience. It has been revealed that with the decrease of the assessment of predisposition to risk, personal distress assessment increases. Also, it has been established that with the decrease of complexity assessment, personal distress assessment decreases. With the increase of imagination assessment, fantasy assessment also increases. The assessment of creativity did not differ among males and females; however, the assessment of personal distress in females was higher. Perspective taking and fantasy assessments did not differ among males and females.

Key words: visual art students, dispositional empathy (cognitive and emotional), creative personality

Iteikta: 2015 11 05

Priimta: 2015 01 08